

ЗАХИСТ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ТА ВИПЛАТУ ДИВІДЕНДІВ СУБ'ЄКТІВ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

В сучасних економічних відносинах господарські товариства виступають як один з найефективніших механізмів організації та здійснення підприємницької діяльності. Це пояснюється і можливістю об'єднання капіталів і розмежуванням відповідальності товариства та його учасників та інше. В той же час наявність складних правових зв'язків між учасниками товариства, між учасниками та самим товариством зумовлює необхідність встановлення гарантій прав суб'єктів корпоративних відносин, системи охорони їх прав, а також дієвих форм та способів захисту у разі їх порушення. Участь у господарському товаристві передбачає такі важливі права його учасника, як отримання прибутку та право на виплату дивідендів за результатами діяльності товариства. Оскільки такі права передбачають отримання певних благ, то саме їх порушення виявляються найбільш розповсюдженими та такими, що потребують особливої уваги з боку законодавця та правозастосовчих органів.

Дослідження проблем захисту майнових прав суб'єктів корпоративних відносин є актуальним не тільки з точки зору теорії, що дозволяє обґрунтувати той чи інший підхід до цієї проблеми, але й з точки зору практики, оскільки порушення майнових прав суб'єктів корпоративних відносин стає предметом розгляду судових інстанцій.

Метою статті є дослідження сутності майнових прав суб'єктів корпоративних відносин на отримання прибутку та право на виплату дивідендів та виявлення шляхів удосконалення законодавства в цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Виклад основного матеріалу дослідження.

Проблеми захисту майнових прав суб'єктів корпоративних відносин були предметом досліджень таких вчених, як О. М. Вінник, О. А. Воловик, К. В. Денисенко, О. В. Дзера, О. Р. Кібенко, Н. С. Кузнецова, І. М. Кучеренко, О. М. Перверзева, Н. О. Саніахметова, Р. О. Стефанчук, І. В. Спасибо-Фатеева, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, В. С. Щербина та ін.

Разом з тим слід констатувати, що з огляду на проблеми правозастосування та судового захисту прав суб'єктів корпоративних відносин існує необхідність в детальному дослідженні таких складових корпоративних прав, як право на отримання частини прибутку та право на виплату дивідендів.

Оскільки дослідження сутності права на судовий захист не є основною метою статті, зазначимо, що право на захист є категорією, яка була предметом розгляду як вчених-господарників, так і фахівців в галузі цивільного права та

процесу. Право на захист представляють як надану уповноваженій особі можливість застосування заходів правоохоронного характеру для відновлення її порушеного права або права, що оспорується [1]. Іноді захист права трактується як правозастосовча діяльність уповноважених державних (громадських) органів, а також у випадках, передбачених законом, — уповноважених осіб, спрямовану на відновлення права, охорону інтересів, застосування заходів впливу, у тому числі відповідальності до правопорушника [2].

Б. Ю. Тихонова під захистом розуміє примусовий (щодо зобов'язаної особи) спосіб здійснення порушеного права з метою його відновлення, тобто заходи, які використовуються вже після порушення права, для його відновлення [3]. Ряд учених-правознавців під захистом цивільних прав розуміють систему юридичних норм, які направлені на попередження правопорушень і усунення їх наслідків [4], сукупність норм, що визначають форми, способи і строки відновлення порушених прав і інтересів.

Судова форма захисту здійснюється судами у спеціальному процесуальному режимі. Вона має універсальний характер і за своїм значенням посідає провідне місце серед інших форм захисту [5].

Відповідно до ст. ст. 4 і 37 Закону України «Про господарські товариства» [6] установчі документи товариства мають містити відомості про порядок розподілу прибутків, строк та порядок виплати частки прибутку (дивідендів) один раз на рік за підсумками календарного року. Право на одержання частини прибутку (дивідендів) мають особи, які були учасниками товариства на початок строку їх виплати. Учасник господарського товариства має право на одержання частини прибутку товариства пропорційно своїй частці у статутному (складеному) капіталі.

Питання невиклати дивідендів акціонерам було і залишається актуальним в контексті проблеми порушень їх прав. Сама по собі невиклата дивідендів не є порушенням прав акціонерів, якщо підставою для цього було відповідне рішення загальних зборів акціонерів. Проте порушення буде мати місце у разі невиклати вже нарахованих дивідендів, виплати їх способом, іншим, ніж передбачений статутом (наприклад, продукцією товариства замість грошима), затягування строків виплати дивідендів. За чинним Законом «Про господарські товариства», строки і порядок виплати дивідендів визначаються статутом товариства, що, на наш погляд, є неправильним, оскільки це має бути визначено в правовій нормі. Саме тому в Законі «Про акціонерні товариства» [7] міститься норма, яка не лише встановлює порядок, форму та граничний термін виплати дивідендів акціонерам, а й зазначає, що у разі недотримання зазначених положень щодо виплати дивідендів, акціонер може через суд домагатися дотримання своїх прав. Одночасно слід констатувати, що реалізація права на отримання дивідендів в законодавстві, на відміну від інших прав, є більш визначеною. При цьому підтримуємо думку про те, що гарантією виплати акціонерам дивідендів є закріплення граничних термінів виплати акціонерам дивідендів в законодавстві. В такому випадку акціонер у разі невиклати йому дивідендів у відповідний термін буде мати можливість звернутися до суду із

майновим позовом. Звичайно, це може бути здійснене за умови, якщо акціонерне товариство отримало прибуток та прийняло рішення про його сплату акціонерам. Збори акціонерів, на яких прийняте рішення, повинні бути правомочними.

В контексті досліджуваної проблеми актуальним є звернення до права учасника товариства на незгоду. Науковцями вже зверталась увага на значимість встановлення права акціонера на незгоду. Хоча ні ЦК України [8], ні Закон України «Про господарські товариства» не визначають такого виду корпоративних прав, як право на незгоду, аналіз окремих правових норм дає можливість стверджувати про існування такого права. Легальне закріплення такого права було здійснено в п. 90 Державної програми приватизації на 1998 рік, який передбачав зобов'язання акціонерного товариства викупити в акціонера акції, якщо він проголосував проти прийняття загальними зборами деяких рішень. На сьогодні вказаний нормативний акт не діє [9].

Сутність права на незгоду в зарубіжному законодавстві було детально досліджено І. В. Спасибо-Фатєєвою [10]. Основними моментами в реалізації права акціонера на незгоду є повідомлення акціонерним товариством про прийняття певних рішень; акціонер до проведення зборів повинен відреагувати на отримане ним повідомлення щодо свого наміру вимагати викупу у нього акцій у разі прийняття запропонованого проекту рішення та не брати участь у голосуванні за це рішення.

Право на незгоду є ефективним у разі, коли акціонер не погоджується із рішенням загальних зборів акціонерів, але має таку кількість акцій, за якої не може впливати на відповідне рішення. Наприклад, такий спосіб було б доречно застосовувати у випадку збільшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства. З огляду на проблему виплати дивідендів, право на незгоду можна розглядати з двох позицій. З одного боку, прийняття загальними зборами товариства рішення про невикплату дивідендів і спрямування отриманого прибутку на інші цілі є колективним рішенням, якому незгодні повинні підкоритися. З іншого боку, невикплата дивідендів може мати місце у разі прийняття такого рішення більшістю голосів, а іноді прийняття такого рішення залежить від кількох осіб, що мають більшість акцій. Крім того, право на отримання частини прибутку є невід'ємним правом учасника товариства, яким не можна нехтувати. Встановлення на законодавчому рівні обов'язку акціонерного товариства викупити в акціонера акції за ринковою ціною, якщо він голосував проти рішення загальних зборів стало б значним способом захисту прав дрібного акціонера. Разом із тим законодавство має так врегулювати це питання, щоб нездійснення учасником права на свою участь в управлінні негативно не відбилосся на правах інших учасників товариства [11]. Тобто якщо питання про розподіл прибутку та виплату дивідендів має вирішуватися тільки загальними зборами, то відсутність кворуму на них внаслідок ігнорування учасниками приведе до того, що всі учасники не отримають дивіденди по результатам річної діяльності товариства. Ці та подібні їм приклади свідчать про необхідність запровадження в законодавстві такого механізму, який би гармонізував право

на участь в управлінні кожного учасника товариства з правами всіх учасників, які залежать від реалізації цього права кожним (або у всякому разі, певної кількості учасників).

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**.

Право на отримання частини прибутку та виплати дивідендів є однією із складових корпоративних прав учасника господарського товариства і одночасно одним із найважливіших майнових прав буд-якого суб'єкта корпоративних відносин. З метою врегулювання спірних відносин, що виникають у зв'язку із розподілом прибутку та виплатою дивідендів слід підтримати точку зору висловлену в літературі стосовно закріплення в законодавстві права на «незгоду». Право на «незгоду» є одним із засобів реагування учасника товариства на порушення його прав, що не виключає права такої особи звернутися за захистом до судових установ, оскільки судова форма захисту є найоптимальнішою та найефективнішою щодо захисту корпоративних прав суб'єктів корпоративних відносин.

Усі інші проблеми пов'язані з дослідженням сутності майнових прав суб'єктів корпоративних відносин, дослідження інших складових корпоративних прав, в тому числі пов'язані із правом на отримання частки майна у разі ліквідації товариства або виходу із складу його учасників, виходять за межі цієї статті і становлять перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

Література і примітки

1. Гражданское право. В 2 т. Т.1 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — С.Пб., 1996. — С. 240.
2. Абова Т. Е. Охрана хозяйственных прав предприятий / Т. Е. Абова. — М., 1975. — С. 95.
3. Тихонова Б. Ю. Субъективные права советских граждан, их охрана и защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Б. Ю. Тихонова. — М., 1972. — С. 11–13.
4. Маленин Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Маленин. — М. : Юрид. лит., 1981. — С. 192.
5. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти). — Тернопіль, 2007. — С. 232.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19 верес. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.
7. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 верес. 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 50–51. — Ст. 384.
8. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
9. Про державну програму приватизації : Закон України від 12 лют. 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 33. — Ст. 222.
10. Спасибо-Фатєєва І.В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. — Х., 2000. — С. 75.
11. Так, у провадженні Малиновського районного суду м. Одеси знаходиться декілька типових справ, які є наслідком, нездійснення учасником свого права на участь в управлінні товариством. За фабулою справи № 2-6701/10, директор через суд намагається розірвати свій трудовий договір. Проблема полягає в тому, що таке рішення можуть прийняти тільки загальні збори, які не вважаються правомочними, оскільки один з учасників, який володіє 85 відсотками статутного капіталу, не з'являється на збори.

Анотація

Зудіхін О. В. Захист права на отримання прибутку та виплату дивідендів суб'єктів корпоративних відносин за цивільним законодавством України. — Стаття.

Наукова стаття присвячена дослідженню проблем захисту майнових прав учасників господарських товариств. Зокрема, такої складової корпоративних прав, як право на отримання прибутку та права на виплату дивідендів. На підставі аналізу норм цивільного законодавства України, господарського законодавства України, судової практики сформульовано висновки щодо шляхів вирішення питання найбільш ефективного захисту майнових прав суб'єктів корпоративних відносин.

Ключові слова: корпоративні відносини, майнові права, право на отримання прибутку, право на отримання частини майна, корпоративні права.

Анотация

Зудихин О. В. Защита права на получение прибыли и выплату дивидендов субъектов корпоративных отношений по гражданскому законодательству Украины. — Статья.

Научная статья посвящена исследованию проблем защиты имущественных прав участников хозяйственных обществ. В частности, такой составляющей корпоративных прав, как право на получение прибыли и право на выплату дивидендов. На основании анализа норм гражданского законодательства Украины, хозяйственного законодательства Украины, судебной практики сформулированы выводы о путях разрешения проблемы наиболее эффективной защиты имущественных прав субъектов корпоративных отношений.

Ключевые слова: корпоративные отношения, имущественные права, право на получение прибыли, право на получение части имущества, корпоративные права.

Summary

Zudihin O. Protecting the Right to Profits and Dividends Subjects of Corporate Relations for the Civil Law of Ukraine. — Article.

This scientific article addresses to the research of problems of protection of property rights of participants of economic companies. More specifically it was considered a component of corporate rights as the right on profits and rights on dividends. Based on analysis of the norms of civil legislation of Ukraine, Ukraine's economic legislation, judicial practice it was formulated conclusions about ways of issuing of the most effective protection of property rights of the parties of economic relations.

Keywords: economic relations, property rights, right on profits, right on receiving of part of property, economic rights.

УДК 347.19

І. М. Капталан

ПОНЯТТЯ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

Дослідження непідприємницьких товариств набуває особливої актуальності, оскільки непідприємницькі товариства як юридичні особи стали способом втілення певних економічних, політичних та соціальних інтересів держави, громадян та різних соціальних груп. Упродовж останніх років в Україні прийнято значну кількість нормативних актів, які визначають правовий статус окремих видів юридичних осіб.

Причина недосконалості законодавства прямо пов'язана з недостатньою розробленістю наукової концепції і теоретичної моделі досліджуваного правового інституту.